

ԿԱՐԾԻՔ

**Դոնարա Սերյոժայի Մկրտչյանի
«Պետերբուրգի հայ գրական կյանքը
18-20-րդ դարի առաջին երկու տասնամյակներին»
թեկնածուական ատենախոսության վերաբերյալ**

Հայ-ռուսական գրական-մշակութային առնչություններն ու փոխազդեցությունները, որոնց արմատները ձգվում են պատմության խորքերը, պարբերաբար դարձել են վերլուծությունների թեմա: Ուսումնասիրությունները հնարավորություն են տվել հասկանալու, թե որքան մեծ է եղել Ռուսաստանի ազդեցությունը հայ քաղաքական, տնտեսական և, մանավանդ, գրական-մշակութային հայացքների ձևավորման գործում: Կարծում ենք՝ թեման անսպառ է, ինչի վառ վկայությունն է Դոնարա Մկրտչյանի «Պետերբուրգի հայ գրական կյանքը 18-20-րդ դարի առաջին երկու տասնամյակներին» թեկնածուական ատենախոսությունը: Այսօր նմանատիպ աշխատանքներն անհրաժեշտ են՝ մի անգամ ևս հայ-ռուսական դարավոր բարեկամությունն ու գրական-մշակութային առնչություններն արժևորելու համար:

Առանձնացնենք հետևյալը.

Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, որոնք ունեն իրենց ենթաբաժինները, եզրակացությունից և օգտագործված գրականության ցանկից: Կարծում ենք՝ աշխատանքը կառուցվածքի տեսանկյունից համապատասխանում է թեկնածուական ատենախոսությանը ներկայացված պահանջներին:

Շատ դիպուկ է թեմայի ընտրությունը: Հայ իրականության մեջ բազմաթիվ են հայ-ռուսական գրական-մշակութային առնչությունների վերաբերյալ վերլուծությունները՝ պատմական և արդիական ճյուղավորումներով, որոնց մեջ առանձին հատվածներ նվիրված են Պետերբուրգին: Մինչդեռ այս ձևաչափով անդրադարձները մասնակի են: Հայտնի է, որ պատմական կտրվածքով Պետերբուրգում է կենտրոնացված եղել գրական և մշակութային ամբողջ դաշտը, այնտեղ են սովորել և ստեղծագործել գրական ու մշակութային մեր գործիչները: Պետերբուրգում ձևավորված հայ գաղթօջախը մեծ ազդեցություն է ունեցել հայ-ռուսական բարեկամության ամրապնդման գործում: Դոնարա Մկրտչյանն իր թեկնածուական ատենախոսության մեջ հրաշալի ներկայացրել է պատմական զարգացման ողջ շղթան օղակ առ օղակ՝ քաղաքական, տնտեսական, գրական և մշակութային ճյուղավորումներով:

Շատ կարևոր է այն, որ ատենախոսը չի առանձնացրել անհատների, այլ ներկայացրել է Պետերբուրգում հայկական գաղթօջախի ձևավորման և զարգացման ընդհանուր պատկերը և գրական ընդհանուր դաշտը 18-րդ դարի սկզբից մինչև 20-րդ դարի երկրորդ տասնամյակը: Եթե անգամ առանձին ենթագլուխներում նա անդրադառնում է որոշ հայ գործիչների անհատապես, ապա այդ դեպքում էլ նա նրանց դիտարկում է որպես ընդհանուր շղթայի մի օղակ, ովքեր իրենց գործունեությամբ նպաստել են հայ-ռուսական գրական-մշակութային առնչությունների պատմական զարգացմանը, ներդրում են ունեցել Պետերբուրգի հայկական գաղթօջախի զարգացման գործում:

Ատենախոսության մեջ խորքային ուսումնասիրության է ենթարկված հայ տպագրական-հրատարակչական գործը Պետերբուրգում՝ որպես գրական-մշակութային դաշտի ձևավորման պարտադիր գործոն: Նշենք, որ Ռուսաստանում հայ տպագրության ձևավորման և զարգացման վերաբերյալ առկա ուսումնասիրություններում Պետերբուրգի հայկական տպագրությունը ներկայացված է որպես առանձին հատված: Մինչդեռ առանձին այս թեմայի վերաբերյալ վերլուծություններ գրեթե չկան: Պատահական չէ, որ այս ենթագլուխները ուսումնասիրելիս ատենախոսը հիմնականում օգտվել է հայ գրքի համահավաք մատենագիտություններից, որպեսզի ներկայացնի ընդհանուր պատկերը: Իսկ խորքային վերլուծության համար հիմք են հանդիսացել արխիվային նյութերը, ձեռագրերը, հնատիպ գրքերն ու նրանց հիշատակարանները, որոնք տալիս են բոլոր հարցերի պատասխանները և որոնց ուսումնասիրության շնորհիվ ատենախոսը ներկայացնում է Պետերբուրգում հայ տպագրության ձևավորման հիմքերը:

Արժեքավոր են նաև Պետերբուրգում տպագրված մամուլի վերաբերյալ ուսումնասիրությունները: Պարբերական մամուլը բոլոր ժամանակներում եղել է գրական դաշտի արտացոլումը: Քաջ գիտակցելով այս փաստը՝ ատենախոսը եզրագծել է Պետերբուրգում տպագրված հանդեսների և թերթերի ընդհանուր պատկերը՝ նորից հիմնվելով արխիվային փաստաթղթերի, խմբագրականների և առանձին անհատների նամակագրության վրա:

Ամբողջ ատենախոսության մեջ սկզբից մինչև վերջ Դոնարա Մկրտչյանը ուշադրության կենտրոնում է պահում հայ-ռուսական գրական առնչությունների թեման: Եթե աշխատանքի սկզբում շեշտադրված է Պետերբուրգում հայ գաղթօջախի ձևավորման խնդիրը, ապա ատենախոսության վերջում անդրադառնում է հայ գրողների առանձին ստեղծագործություններին՝ ռուս գրականության հետ առնչության համատեքստում:

Ատենախոսությունն ունի աղբյուրագիտական արժեք: Այն կարող է հիմք հանդիսանալ նշված ժամանակահատվածում Պետերբուրգի հայկական կյանքն ուսումնասիրողների համար: Ատենախոսը շրջանառության մեջ է դնում մի շարք արխիվային նյութեր, որոնք հաստատում կամ ժխտում են առ այսօր հայտնի փաստերը: Թեկնածուական ատենախոսության վերջում առկա օգտագործված գրականության ցանկը փաստում է, որ ատենախոսը հետազոտական խորքային աշխատանք է կատարել:

Արժևորելով աշխատանքը՝ նշենք նաև որոշ թերություններ.

Ատենախոսության 50-րդ էջում Դ. Մկրտչյանը գրում է. «1780-1789 թթ. Խալդարյանի տպարանում հրատարակվել է 14 գիրք...»: Ըստ «Հայ գիրքը 1512-1800 թթ.» մատենագիտության՝ նշված ժամանակահատվածում Խալդարյանի տպարանում տպագրվել է 16 անուն գիրք, որից 15-ը ներկայումս պահպանվում է Հայաստանի ազգային գրադարանում, իսկ 1 գրքի մատենագիտական տվյալները վերցվել են Գարեգին Զարբհանայանի «Հայկական մատենագիտություն» գրքից (Վենետիկ, 1883): Դ. Մկրտչյանն իր ատենախոսության այս ենթագլուխը գրելիս օգտվել է վերը նշված մատենագիտությունից և հիմնավորված ամբողջացրել Խալդարյանի տպարանի գործունեությունը, այդ պատճառով կարծում ենք, որ սա թվային հաշվարկի սխալ է:

Ատենախոսության մեջ կան որոշ տպագրական վրիպակներ, որոնք, սակայն չեն խաթարում աշխատանքի բովանդակությունը և ենթակա են խմբագրման:

Հաշվի առնելով ատենախոսության թեմայի արդիականությունը, գիտականությունը, կարևորությունը, ատենախոսի վերլուծելու, համեմատելու և գնահատելու կարողությունները, նյութի ամբողջական ընդգրկվածությունը՝ առաջարկում ենք Դ. Մկրտչյանին շնորհել բանասիրական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան:

Մ. Հ. Գրիգորյան
բանասիրական գիտությունների թեկնածու

Մ. Մարտիրոսյան